

Lublin, 6 listopada 2017 r.

Ks. dr hab. Krzysztof Mikołajczuk
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
w Lublinie

RECENZJA

rozprawy doktorskiej p. mgr. lic. Michała Aniszewskiego –
„Kara śmierci w prawie kanonicznym i w prawie polskim”, ss. 261,
wykonana na prośbę Rady Wydziału Prawa Kanonicznego
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Jerzy Świdziński (teolog) we wstępie do jednej ze swej publikacji trafnie prezentuje powyższe zagadnienie: „Żyjemy dziś w czasach, kiedy demokratycznie wybrane parlamenty negując prawo Boże i prawo naturalne arytmetyczną większością głosów podejmują decyzję o tym, że niewinne, żyjące jeszcze w łonach matek dzieci, mogą zostać uśmiercone przez lekarzy na życzenie własnych rodziców. Podobnie dzieje się w przypadku starszych, niedołączonych lub bardzo cierpiących osób, którym zamiast miłości i bliskości drugiego człowieka coraz częściej oferuje się «dobroduszne» i «litościwe» prawo do bezbolesnego usunięcia ich z tego świata. Zupełnie inaczej natomiast ma się sprawa z usuwaniem ze społeczeństwa zbrodniarzy. Otóż karanie śmiercią morderców uważa się dziś za niskie postępowanie niezgodne ze współczesnym poziomem kultury społecznej, która jak nigdy dotąd odznacza się ponoć wyjątkowym humanitaryzmem. Podkreśla się, że nawet najkrwawszy przestępca też są ludźmi, a ich eliminacja niczemu nie służy. Mordercy też chcą żyć, a z wrodzonej godności każdej osoby ludzkiej wynika, iż mają do tego życia prawo; dlatego też nie można oddawać ich w ręce kata, tylko należy zresocjalizować i za wszelką cenę przywrócić społeczeństwu”.

Założenia przeciwników kary śmierci, zakorzenione w oświeceniu, mają w dzisiejszym świecie wielu orędowników w postaci licznych organizacji międzynarodowych, między innymi Organizacja Narodów Zjednoczonych czy Rada

Europy. W Polsce, zwłaszcza w kręgach naukowych i inteligenckich, od dłuższego czasu panuje przekonanie, że tak zwana kara główna jest nieuzasadnionym złem, to jakby płynąć pod prąd kultury, co jest zupełnie nie do przyjęcia. Ponadto tych, którzy myślą inaczej próbuje się zdyskredytować, twierdząc że ich postawie nie towarzyszy naukowa czy jakakolwiek refleksja. Należy zatem stwierdzić, że problem kary śmierci jest kwestią bardzo złożoną i trudną do rozwiązania, zarówno z punktu widzenia prawnego, etycznego czy teologicznego.

W prowadzonych dyskusjach nie można nie podnosić istotnych kwestii dotyczących winy, wolności i odpowiedzialności przestępcy, czy właściwej do zbrodni kary. Nie można zawęzić dyskursu wyłącznie do osoby mordercy, nie biorąc pod uwagę racji moralnych związanych ze społecznym rozumieniem sprawiedliwości i ładu publicznego. Można incydentalnie odnieść wrażenie, że w akcentowaniu przez przeciwników kary śmierci prawa do życia morderców, zapomina się, że ich ofiary podobnie objęte były tym samym fundamentalnym uprawnieniem i pragnęły żyć. To często nieposzlakowanej opinii ludzie, na których został wydany nie usprawiedliwiony wyrok i wykonany przez kata – mordercę. Podobnie „wymazywanie” z pamięci rodzin zamordowanych ofiar tych traumatycznych wydarzeń, także nie wydaje się być moralnie usprawiedliwione. Nierzadko jednak pozostawia się ich w poczuciu nie tylko bólu po stracie swoich najbliższych, lecz także w przekonaniu istniejącej niesprawiedliwości w której „czynnie uczestniczą”. To odczucie potęguje się, kiedy obserwują, jak abolicjoniści walczą o prawo do życia dla mordercy, który wcześniej okazał największą pogardę wobec życia innych ludzi.

Nie powinno zatem dziwić, że kara śmierci wzbudzała i wzbudza wiele emocji. Jakkolwiek istnieje od niepamiętnych czasów, przez kolejne stulecia podejście do niej zmieniało się podobnie, jak stosunek do karania w ogóle. Wydaje się, że przestano ją uważać, przynajmniej w europejskim kręgu kulturowym, za „naturalny” element porządku świata.

Tytuł rozprawy „Kara śmierci w prawie kanonicznym i w prawie polskim” wydaje się być zredagowany precyzyjnie, zwłaszcza w kontekście jego realizacji na łamach poszczególnych stron dysertacji. Tytuł ten przede wszystkim przedstawia

problematykę kary śmierci w obu porządkach prawnych, ale jednocześnie zawężyła bardzo szeroką płaszczyznę możliwości prowadzenia takich badań do prawa Kościoła łacińskiego. W ten sposób staje się bardziej klarowne, jaki jest przedmiot badań a także, na jakim polu ww. przedmiot będzie realizowany.

„Celem niniejszego studium [jak odnotował we wstępie Doktorant] stało się ukazanie stanowiska Kościoła katolickiego i państwa polskiego do kary śmierci. Cel ten można także wyrazić w pytaniu: Dlaczego instytucje te zabraniają stosowania kary śmierci? A także, co leży u podstaw prawa zabraniającego stosowania kary głównej? Dla realizacji tak sformułowanego celu należy ukazać ewolucję stanowiska Kościoła i państwa polskiego do kary śmierci na przestrzeni wieków” [ze wstępu pracy].

Praca została podzielona na trzy rozdziały. W pierwszym z nich przeanalizowane zostały źródła prawa do życia. Pozwoliło to na ukazanie fundamentów najważniejszego z praw człowieka. Przedstawione zostały pojęcie kary śmierci, poprzez zdefiniowanie kary kryminalnej i śmierci z medycznego punktu widzenia, bowiem jak wskazuje Doktorant w literaturze nie zostało to pojęcie dokładnie wyjaśnione. W dalszej części ukazane zostały cele, jakie są stawiane karze oraz jej stosowaniu, gdyż jest to niezbędne do wskazania czy kara śmierci może realizować cele karania. Kolejno zostały zaprezentowane filozoficzne aspekty kary śmierci. W tej części ukazany został podział ze względu na poglądy wybranych filozofów. Przedstawiono stanowiska przeciwników i zwolenników kary śmierci. Dalej omówiono etyczne aspekty kary głównej oraz przedstawiono antropologiczno-społeczne założenia etyki kary śmierci. Rozdział drugi dotyczy stanowiska Kościoła katolickiego do kary śmierci. Zaprezentowane tu zostały teologiczne aspekty kary śmierci, oraz wskazano na ewolucję tego stanowiska począwszy od starożytności do Soboru Watykańskiego II. Kolejno przedstawiono nauczanie trzech ostatnich papieży o karze śmierci, które miało duży wpływ na ukształtowanie obecnego stanowiska Kościoła do kary śmierci. W ostatniej części tego rozdziału przedstawiono aktualne stanowisko Kościoła zawarte w Katechizmie Kościoła Katolickiego. Jednak ze względu na zmianę pierwotnego jego tekstu, po wprowadzeniu encykliki *Evangelium vitae*, zasadnym stało się zestawienie i przeanalizowanie dwóch tekstów oraz wskazanie zmian, które zostały wprowadzone. Rozdział trzeci przedstawia zagadnienie stosowania kary

śmierci w polskim prawie. Została tam zaprezentowana ewolucja polskiego prawodawstwa karnego. Następnie zaprezentowano obowiązujące prawo w zakresie kary śmierci na ziemiach polskich w czasie rozbiorów. W dalszej części przeanalizowano prawne obowiązujące w Polsce od odzyskania niepodległości aż do dnia dzisiejszego. Głównie poddane analizie będą trzy kodeksy karne poczynając od pierwszego polskiego Kodeksu karnego z 1932 roku. Następnie analizie zostały poddane dokumenty prawa międzynarodowego, które ze względu na ich ratyfikację przez Polskę, funkcjonują w krajowym porządku prawnym. Jest to niezbędne [jak wskazuje Doktorant] do przedstawienia całokształtu polskiego porządku prawnego. Analiza ww. ustawodawstwa na przestrzeni wieków pozwoliła na ukazanie jak zmieniało się polskie prawo (karne) w kwestii stosowania kary śmierci. Zostały wskazane regulacje, które miały istotny wpływ na zmianę stosunku do kary śmierci w Polsce i jej wyeliminowanie.

Autor poprawnie określa również zastosowane w rozprawie metody badawcze, którymi są: metoda analityczno-syntetyczna prawnodogmatyczną oraz historyczna (s. 12). Zestawienie źródeł (s. 238-255) i literatury (s. 255-267), jest dokonane dość skrupulatnie i nie może budzić żadnych zastrzeżeń ani w zakresie dotarcia do wszystkich istotnych pozycji źródłowych oraz opracowań z zakresu literatury, jak też w zakresie ich wykorzystania.

Ale przy tej okazji, niejako z obowiązku wynikającego z zadań recenzenta dysertacji doktorskiej, wypada zauważyć pewne niedociągnięcia, zarówno te natury metodologicznej, jak i te natury technicznej czyli literowe, które dadzą się znaleźć praktycznie w każdej pracy dyplomowej. Przy tej okazji pragnę jednocześnie bardzo mocno podkreślić, że jest ich stosunkowo mało i z tego względu nie mają one wpływu na moją końcową ocenę przedmiotowej dysertacji.

Autor bardzo chętnie posługuje się przypisami, odrębnie wyliczanymi dla każdego rozdziału. Język Autora wydaje się być klarowny i przejrzysty, chociaż nie jest wolny od pewnych niedociągnięć stylistycznych i gramatycznych jak również tzw. literówek. Pojawia się czasem „styl kaznodziejski” co nie jest mile widziane w tego typu pracach. Przygotowując ewentualnie rozprawę do druku należałoby na to jeszcze raz zwrócić bliższą uwagę. Dla przykładu:

- s. 11 – jest „kara śmieci” – winno być „śmierci”
- s. 10 – jest „Katechizm Kościoła katolickiego” – winno być „Katechizm Kościoła Katolickiego” [dalej bywa zamiennie].
- s. 6 – podobnie skrót w wykazie skrótów jest „LG – *Lumen gentium*” – winno być wg skrótów załączonych do nowego wydania (2002 r.) Dokumentów VAT. II „KK – *Lumen gentium*”.
- s. 5 skrót w wykazie skrótów jest „GS – *Gaudium et spes*” winno być wg skrótów załączonych do nowego wydania (2002 r.) Dokumentów Vat. II „KDK – *Gaudium et spes*”.
- s. 5-6 w wykazie skrótów podając rok cyframi dodaje słowo „rok” a czasem nie dodaje np.: „z 1994”, a innym razem „z 2009 roku”.
- Autor stosuje w przypisach skrótty tytułów, o ile cytuje po raz kolejny. To dobra i zasadna metoda. Tylko w jakim celu po tym skrócie dwu trzy wyrazowym zakończonym wielokropkiem [choć nie zawsze jest ten wielokropek] dodaje sformułowanie „dz. cyt”? [ale są różne szkoły]. Tej pojąć nie umiem.
- Czasami Autor cytując monografię cytuję wszystkich redaktorów a czasami jedynie pierwszego np.: „*Dokumenty Nauki Społecznej Kościoła*, red. A. RADWAN, L. DYCZEWSKI, L. KAMIŃSKA, A. STANOWSKI, t. I. Rzym-Lublin 1996” – „*Kodeks karny z 1932 roku*, red. A. GRZEŚKOWIAK, Lublin 2015... [a jest tu jeszcze 5 redaktorów].
- Autor niezbyt precyzyjnie cytuje niektóre pozycje np.: jest „*Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011” a winno być „*Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. MAJER, Kraków 2011”.
- Doktorant informuje czytelnika we wstępie (s. 11), że „Literaturę przedmiotu stanowią komentarze do omawianych dokumentów i norm oraz artykuły i monografie z zakresu kanonistyki oraz polskiego prawa karnego. Ponadto rozszerzono literaturę polską o pozycje zagraniczne, aby dogłębnie przedstawić analizowane kwestie...”. Szkoda zatem, iż nie dotarł do polskiego komentarz do prawa karnego cytowanych autorów A. Grześkowiak i K. Wiaka: „*Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K.

Wiak, Warszawa 2015” oraz komentarza do kościelnego prawa karnego Renkena: „J.A. Renken, *The Penal Law of the Roman Catholic Church. Commentary on Canons 1311-1399 and 1717-1731 and Other Sources of Penal Law*, Ottawa 2015” [choć ten ostatni jest trudniej dostępny].

- Dziwi nieco odwoływanie się do biogramów osób „Kościoła” do Encyklopedii Popularnej PWN skoro w innym miejscu cytuje Encyklopedię kościelną lub też Encyklopedię katolicką.

Z całą stanowczością trzeba stwierdzić, że lektura rozprawy wskazuje, że postawione cele naukowe zostały przez Autora poprawnie zrealizowane. W kontekście powyższego nie ma żadnych wątpliwości ani co do zasadności samego tematu pracy ani zakreślonego przez Autora celu badawczego. Należy z prawdziwą satysfakcją przyjąć fakt opracowania tego zagadnienia w ramach rozprawy doktorskiej. Czytelnik uzyskuje w tej monografii spójne i całościowe omówienie zagadnień dotyczących kary śmierci w obu porządkach prawnych. Rozprawa budzi uznanie ujęciem niełatwej problematyki naukowej w bardzo spójny, ale jednocześnie treściwy tytuł dysertacji. Podobne wrażenia pozostają po przejrzaniu spisu treści, tytułów poszczególnych rozdziałów, czy punktów wewnątrz rozdziałów, którymi Autor ujmuje treści dotąd jeszcze nie nazwane i nie sprecyzowane.

Lektura rozprawy nie nasuwa więc zbyt wielu wątpliwości lub zastrzeżeń co do jej merytorycznej oraz formalnej oceny, gdyż Autor dociera do odpowiedzi praktycznie na każde postawione przez siebie pytanie. Nadto, pewne wnioski Autora mogą być dodatkowo przedmiotem dyskusji i dalszych, bardziej pogłębionych, analiz prowadzonych przez samego Autora w jego dociekaniach naukowych lub też przez inne osoby zainteresowane niniejszą problematyką.

Ostateczna ocena rozprawy doktorskiej p. mgr. lic. Michała Aniszewskiego jest bardzo pozytywna, gdyż posiada ona liczne istotne walory merytoryczne. Niniejsza dysertacja stanowi opracowanie, ukazujące całość dotychczasowej wiedzy na prezentowany temat, poszerzonej przez Autora w niniejszej rozprawie poprzez zestawienie nowych zagadnień, ich omówienie, oraz logiczne wyprowadzenie wniosków. Tym samym jest to konkretny nowy wkład w naukę prawa kanonicznego i nie tylko. Autor poprawnie stawia pytania, przeprowadza argumentację i proponuje odpowiedzi. Rozprawa ujawnia także u Autora

umiejętność samodzielnego opracowania postawionej tezy naukowej. Tym samym odpowiada wymogom stawianym rozprawie doktorskiej, tak pod względem merytorycznym jak i formalnym.

W świetle powyższego z całym przekonaniem stawiam wniosek o przystąpienie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. dr hab. Krzysztof Mikołajczuk
/recenzent/